IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 02 IYUL 2026

DENOV VA OLTINSOY TUMANLARIDAGI TARIXIY QADAMJO VA OBIDALARNING BUGUNGI KUNDAGI TARIXIY-MADANIY AHAMIYATI

Abror Tangriberdiyev Diyorovich
Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti
tangirberdiyevabror@gmail.com

ANNOTATSIYA

Annotatsiya. Mazkur maqolada Surxondaryo viloyatining Denov va Oltinsoy tumanlarida joylashgan o‘rta asrlarga oid me’moriy yodgorliklar va muqaddas qadamjolarning (Said Otaliq madrasasi, Xoja Alouddin Attor, So‘fi Olloyor va Xo‘jaipok ota majmualari) bugungi kundagi ilmiy, madaniy hamda ijtimoiy-ma’rifiy ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida ushbu obidalarning Movarounnahr islom sivilizatsiyasi, xususan, Naqshbandiya tariqati rivojidagi o‘rni va tarixiy roli real manbalar hamda arxiv ma’lumotlari yordamida asoslangan. Bugungi kunda ushbu maskanlarning mintaqa iqtisodiyoti hamda xalqaro ziyorat turizmi salohiyatini oshirishdagi drayverlik funksiyasi tizimli yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Chag‘oniyon, Said Otaliq madrasasi, Alouddin Attor, So‘fi Olloyor, Xo‘jaipok ota, Naqshbandiya, ziyorat turizmi, madaniy meros, IMRAD.

Аннотация. В данной статье анализируется современное научное, культурное и социально-просветительское значение средневековых архитектурных памятников и святынь (медресе Саид Аталик, комплексы Ходжа Алауддин Аттор, Суфи Оллоёр и Ходжаипок ота), расположенных в Денауском и Алтынсайском районах Сурхандарьинской области. В ходе исследования на основе реальных источников обоснована роль этих памятников в развитии исламской цивилизации Мавераннахра, в частности тариката Накшбандия. Освещены вопросы повышения потенциала паломнического туризма и государственного значения этих объектов в современную эпоху.

Ключевые слова: Чаганиан, медресе Саид Аталик, Алауддин Аттор, Суфи Оллоёр, Ходжаипок ота, Накшбандия, паломнический туризм, культурное наследие.

Abstract. This article analyzes the modern scientific, cultural, and socio-educational significance of medieval architectural monuments and shrines (Said Atalik madrasah, Khoja Alauddin Attor, Sufi Olloyor, and Khojaipok ota complexes) located in the Denau and Altynsay districts of the Surkhandarya region. In the course of the research, based on real sources, the historical role of these monuments in the development of the Islamic civilization of Mavarannahr, in particular the Naqshbandiya tariqat, is substantiated. The driver function of these sites in increasing the potential of international pilgrimage tourism and regional economics is systematically highlighted.

Keywords: Chaganiyan, Said Atalik madrasah, Alauddin Attor, Sufi Olloyor, Khojaipok ota, Naqshbandiya, pilgrimage tourism, cultural heritage.

KIRISH

Surxondaryo vohasi qadimgi Baqtriya, Toxariston va ilk o‘rta asrlardagi Chag‘oniyon davlatining markazi sifatida jahon sivilizatsiyasi tarixida chuqur iz qoldirgan. Mintaqaning shimoliy qismida joylashgan Denov va Oltinsoy tumanlari XIV–XVIII asrlarda Movarounnahrda islom ma’rifati, fan, madaniyat hamda tasavvuf falsafasining yirik strategik o‘choqlariga aylandi. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida uchinchi Renessans poydevorini barpo etish

sharoitida milliy o‘zlikni anglash, tariximizni xolis o‘rganish va moddiy-madaniy meros obyekti hisoblangan muqaddas qadamjolarni yangicha dunyoqarash asosida ilmiy jihatdan qayta qiymatlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — Denov va Oltinsoy tumanlaridagi yirik tarixiy obidalarning bugungi kundagi ijtimoiy-ma’rifiy, tarixiy-madaniy va iqtisodiy ahamiyatini real arxiv, me’moriy va arxeologik manbalar kesimida ochib berishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mavzuning o‘rganilish darajasini tahlil etganda, o‘rta asrlar yozma manbalarida ushbu hududning ijtimoiy-madaniy hayoti qisman aks etganini ko‘rish mumkin. Xususan, Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" [1] hamda Faxruddin Ali Safiyning "Rashahotu aynil-hayot" [2] asarlarida Denov (eski manbalarda Choniyon yoki Hisor atrofi) hududidagi tasavvufiy muhit, Naqshbandiya tariqati vakillarining faoliyati xususida qimmatli ma’lumotlar bayon etilgan.

Zamonaviy tadqiqotlarda arxitektor olima T.F. Jukova Said Otaliq madrasasining muhandislik va me’moriy tuzilishini chuqur tahlil qilgan. Mahalliy tarixchi olim N. Ismoilov o‘zining "Denov taronasi" asarida tuman hududidagi qadamjolarning shakllanish tarixini yoritgan. Biroq, ushbu obidalarning mustaqillik va bugungi taraqqiyot davridagi yangicha funksional ahamiyati, ularning mintaqaviy turizm klasteridagi integratsiyasi tizimli tahlil etilmagan.

Tadqiqot jarayonida tarixiylik, qiyosiy-mantiqiy tahlil, tizimlilik, xronologik yondashuv hamda obyektivlik kabi ilmiy metodlardan keng foydalanildi. Davlat reyestrlari va rasmiy huquqiy hujjatlar [5] tadqiqotning qiyosiy bazasini tashkil etdi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqotlar ko‘rsatadiki, Denov va Oltinsoy tumanlaridagi tarixiy obidalar shunchaki moddiy arxitektura namunalari bo‘lmay, balki o‘rta asrlar va zamonaviy jamiyat hayotini bog‘lab turuvchi ko‘p funksiyali markazlardir.

Said Otaliq madrasasi (Denov). Manbalarga ko‘ra, mazkur madrasa XVI asrda shayboniylar davrida Naqshbandiya tariqatining yirik namoyandasi Xoja Alouddin Attor sharafiga u zotning avlodlari tomonidan qurilgan. Me’moriy jihatdan Buxorodagi yirik madrasalar andozasida, pishiq g‘ishtdan ikki qavatli va ulkan hovli tizimida barpo etilgan. Quyidagi 1-jadvalda hududdagi asosiy obidalarning bugungi kundagi holati, muhofaza maqomi va funksionalligi tizimlashtirilgan:

1-jadval

Denov va Oltinsoy tumanlaridagi yirik obidalarning qiyosiy-tahliliy ko‘rsatkichlari

Tuman	Obida nomi	Qurilgan davri	Bugungi kundagi asosiy funksiyasi va ahamiyati
Denov	Said Otaliq madrasasi	XVI asr	Me’moriy meros obyekti, janubiy Buxoro arxitektura maktabining moddiy isboti.
Denov	Xoja Alouddin Attor ziyoratgohi	XIV asr oxiri	Xalqaro ziyorat turizmi obyekti, "Oltin silsila" ma’naviy markazi.
Oltinsoy	So‘fi Olloyor majmuasi	XVIII asr	Adabiy-tasavvufiy meros markazi, milliy qadriyatlar jonli muzeyi.
Oltinsoy	Xo‘jaipok ota obidasi	X–XI asrlar	Balneologik (shifobaxsh) va ekologik

	va g‘ori		turizm, rekreatsiya maskani.

Xoja Alouddin Attor majmuasi (Denov). Hazrat Bahouddin Naqshbandning birinchi raqamli xalifasi va kuyovi bo‘lgan bu buyuk zot XIV asr oxirida Denovga ko‘chib o‘tgan va 1400-yilda shu yerda vafot etgan. Hozirgi kunda u zot mangu qo‘nim topgan ziyoratgoh to‘liq rekonstruksiya qilinib, islom olami vakillari keladigan yirik ziyorat markaziga aylantirilgan.

So‘fi Olloyor majmuasi (Oltinsoy, Katta Vaxshivor). Turkiy tasavvuf adabiyotining yirik namoyandasi So‘fi Olloyor 1710-yillarda Vaxshivorga kelib joylashgan va 1713-yilda o‘z qo‘li bilan sinchli-paxsali o‘ziga xos muhandislik yechimiga ega masjid barpo etgan. Bugungi kunda ushbu maskan xalqimizning til, adabiyot va diniy-ma’rifiy tarixini o‘rganishda real makon hisoblanadi.

MUHOKAMA

Denov va Oltinsoy tumanlaridagi yodgorliklarning zamonaviy jamiyatdagi o‘rni va ahamiyati uchta muhim konseptual yo‘nalishda namoyon bo‘ladi:

1. **Ilmiy-arxeologik va huquqiy ahamiyati:** O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan, ushbu obidalarning barchasi Moddiy madaniy merosning ko‘chmas mulk obyektlari milliy ro‘yxatiga kiritilgan. Ular qadimgi Baqtriya-Toxariston va o‘rta asrlar Chag‘oniyon davlati qurilish madaniyatini o‘rganishda birlamchi moddiy manbadir.
2. **Iqtisodiy drayverlik (Ziyorat va ekoturizm):** Bugungi kunda Malayziya, Indoneziya, Turkiya va Pokistondan kelayotgan naqshbandiya tariqati izdoshlari uchun Denov va Oltinsoy obidalari Buxorodagi "Yetti pir" majmuasining uzviy davomi bo‘lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, Oltinsoydagi Xo‘jaipok ota ziyoratgohidagi shifobaxsh mineral suv manbasi hamda davolash maskani ekologik va sog‘lomlashtirish turizmini o‘zaro integratsiya qilgan.
3. **Ijtimoiy-pedagogik ahamiyati:** So‘fi Olloyorning falsafiy asarlari va mazkur qadamjolarning ma’naviy muhiti yosh avlodni vatanparvarlik, ilm-ma’rifatsevarlik hamda milliy va diniy bag‘rikenglik (tolerantlik) ruhida tarbiyalashda muhim mafkuraviy poydevor vazifasini o‘tamoqda.

MAQOLANING ILMIY YANGILIGI

- **Integratsiyalashgan yondashuv:** Denov va Oltinsoy tumanlaridagi me’moriy obidalar (Said Otaliq, Alouddin Attor, So‘fi Olloyor) ilk bor alohida-alohida emas, balki janubiy Movarounnahr yagona **tasavvufiy-ma’rifiy ziyorat halqasi (marshruti)** sifatida yaxlit tizimda tadqiq etildi va ularning o‘zaro geosiyosiy hamda ma’naviy bog‘liqligi asoslab berildi.
- **Silsila uzviyligining isbotlanishi:** Naqshbandiya tariqatining Buxorodagi "Yetti pir" majmuasining mantiqiy va xronologik davomi aynan Denovdagi Xoja Alouddin Attor va Oltinsoydagi Muhammad Zohid (Mavlono Zohid) qadamjolari ekanligi hamda ularning **"Oltin silsila" (Silsilai oliya)** tizimidagi uzviy o‘rni manbalar qiyosiy tahlili orqali funksional ochib berildi.
- **"Katta Vaxshivor" me’moriy yechimi:** So‘fi Olloyor tomonidan 1713-yilda qurilgan masjidning tog‘li iqlim sharoitida asrlar davomida seysmik chidamliligini ta’minlagan **sinchli-paxsali muhandislik konstruksiyasi** va uning o‘ziga xos me’moriy maktab sifatidagi xususiyatlari ilmiy muomalaga kiritildi.
- **Turizm klasteri modeli:** Xo‘jaipok ota qadamjosining tabiati (g‘or va oltingugurtli suv) hamda arxeologik qatlami misolida, mintaqada **balneologik (shifobaxsh), ekologik va diniy ziyorat turizmini** o‘zaro sintez qilgan yangi iqtisodiy-turistik klaster modeli taklif etildi va asoslandi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Surxondaryoning Denov va Oltinsoy tumanlaridagi tarixiy qadamjo va obidalar nafaqat voha, balki butun Movarounnahr sivilizatsiyasining buyuk o‘tmishidan dalolat beruvchi real moddiy manbalardir. Bugungi kundagi strategik vazifa — ushbu obidalarni mukammal muhofaza qilish, ularni xalqaro turizm xaritalariga chuqurroq integratsiya qilish va hudud infratuzilmasini yaxshilash orqali O‘zbekistonning madaniy diplomatiyasini va iqtisodiy salohiyatini yanada mustahkamlashdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2001. – 420 b.
2. Faxruddin Ali Safiy. Rashahotu aynil-hayot. – Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2004. – 320 b.
3. Ismoilov N. Denov taronasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 180 b.
4. Jukova T.F. Arxitektura Said Otaliq madrasasi // Me’morchilik va qurilish jurnali. – Toshkent, 1988. № 7. – B. 12-15.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 4-oktyabrdagi "Moddiy madaniy merosning ko‘chmas mulk obyektlari milliy ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida"gi 846-sonli Qarori.
6. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2000-2005. – 920 b.
7. Xoja Alouddin Attor ziyoratgohi tarixi // O‘zA (O‘zbekiston Milliy axborot agentligi) rasmiy hisoboti. 2023-yil aprel.
8. So‘fi Olloyor majmuasi tadqiqotlari // Respublika yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Termiz, 2024. – B. 45-48.